

FRANCIA VÉGZET

É R I C Z E M M O U R

A *Figaro* elküldött riportot készíteni egy irodalmi utazásról. Többek között Chateaubriand jeruzsálemi, Flaubert egyiptomi tartózkodásáról lehetett írni. Én Stendhal Oroszországba való elvonulását választottam. Érkezésem után rögtön meglátogattam a borogyinói csatának a fővárostól száztíz kilométernyire található helyszínét. Ott minden Stendhalra emlékeztetett: a Grande Armée tisztjeit érintő megvetésére, a moszkvai tűzvész leírására; arra, hogy Voltaire egyik könyvéből motívumot kölcsönzött egy moszkvai nemes elhagyott lakhelye kapcsán. Ezek után katonáink eltemetett nyomait követtem, áthaladva, akárcsak ők, Szmolenszken. Ott találtam magam, akárcsak ők, ez előtt a borzasztó Berezina¹ előtt. Láttam Éblé tábornok hidászait, akik belevetették magukat a jeges vízbe, feláldozva életüket azért, hogy megépíthessék a hidat, amely lehetővé teszi a Grande Armée túlélőinek az átkozott Oroszország elhagyását; hallottam a katonák ordításait, és a nőkét is, akik, jóllehet nem tudtak úszni, vízbe dobták magukat; elképzelttem Kutuzov Napóleon elszalasztása miatt őrjöngő kozákjait, akiket a francia császár még utoljára rászedett, és akik megtámadták a hátul kullogókat, őrjöngve és módszeresen lemészárolva őket. Ez az eposzba illő látvány az én személyes és belső történetemmé vált. Úgy megsirattam a Grande Armée bukását, mint egy anya halálát, a Császár szökését pedig, mint egy apa végső megalázkodását.

A TÖRTÉNELEM MINT HŐSKÖLTEMÉNY

Van egy régi szokásom, amely csak erősödött gyerekkorom óta. 11 évesen faltam André Castelot zöld kartonborítós *Napóleon* könyvét, amelyet anyámtól kaptam születésnapomra. Állandóan ezt olvastam addig a napig, míg egy gyermeküdlő vezetője be nem rendelte anyámat, hogy elpanaszolja: e nagy művet mindenütt – vonaton, szobában is – olvasom, ami megakadályoz „a csoport életében” való részvételben. Az évek folyamán megbizonyosodtam afelől, hogy a Napóleon iránti lelkesedésben nem volt semmi eredeti, ugyanis generációkon át rengeteg fiú gyűjtötte a Grande Armée kis katonafiguráit. Mint Musset *A század gyermekének vallomása* című művének fiatalja, ők is kivették a részüket a császári hősköltemény fenntartásából, megőrizve az épinali képcskéket, amelyeket én filmekkel vagy sorozatokkal helyettesítettem. Kilovagoltam a karizmatikus Claude Brasseur alakította Vidocq-kal, összeesküdtem a Jacques Fabbri bőbeszédű módján színre vitt császári kémekkel, Schulmeisterrel.

* A szöveg részlet a következő esszékötetből: Éric ZEMMOUR: *Destin français*. Albin Michel, Párizs, 2018. 12–21. A szerző lapzártáig nem nyilatkozott egyértelműen, hogy a 2022-es francia elnökválasztáson megméretteti-e magát, többen úgy gondolják, hogy a republikánusok és a Nemzeti Tömörülés elnökjelöltjei mellett ő is el fog indulni a jobboldalon. A fordító köszönetét fejezi ki a fordítás alapos átolvasásáért, olvasószerkesztői munkájáért Gerzanits Nikolettának és Mórocz Gábornak. A szöveghez fűzött összes magyarázó lábjegyzet a fordító munkája. (A szerk.)

1 A *Berezina* szó a francia kultúrában katasztrófát jelent, hiszen Napóleon katonái a berezinai csatában (1812) hatalmas vereséget szenvedtek az orosz hadseregtől.

Fouché rendjeit változtatva, az Ulmba zárt Mack tábornokkal packázva az 1800-as években és évekért éltem... Egyedül d'Artagnan, Aramis, Athos és Porthos tereltek XIII. Lajos és Richelieu témája felé. Húsz évvel később ismertem meg a Fronde megmozdulásait. A szó szoros és átvitt értelmében egyaránt a királyné nyakéke foglalkoztatott, s barátságot kötöttem Saint-Germain gróffal.

Nem volt tehát szakadék az iskola és a tévé között. Belemerültem Robespierre és Danton párbajának közepébe, amely Decaux és Castelot *La caméra explore le temps* sorozatában szerepelt. Minden héten beszálltam az „időgépbe”, amelyet az amerikaiak már elkészítettek, hiszen ők a Holdra mentek. Miért nem utaztak vajon a múlt felé? Másképpen vonzóbb az, mint az Armstrong lába alatt egy pillanatra felvillanó homokos terület 1969 nyarának éjszakáján? Én a nyomor ellen lázadtam Jacquou le Croquant-nal. Szép hercegnőket csábítottam el a Tulipános Fanfannal, szerelmes lettem Aurore-ba, megérintettem Jean Marais púpját, és Nevers vágásának semmi titka nem volt előttem.²

Nem volt szakadék az iskola, a tévé és a város között. Minden utca, minden tér, minden párizsi szobor – melyeket megláttam a Citroën DS-ből, melyet pedig apám vezetett egy kézzel idegesen, sőt erőszakosan – egy-egy történelmi pillanatot idézett: a Concorde térnél igyekeztem elképzelni a helyet, ahol XVI. Lajost lefejezték, és ahol a kozákok ortodox ünnepi misét tartottak 1814-ben; a Bastille térnél azon elmélkedtem, hogyan alkothatnám újra gondolatban a régi börtönt; a Notre-Dame székesegyház előtt viszont Esmeralda és Quasimodo árnyékát kutattam.

Nem volt szakadék iskola, tévé, város és irodalom között: Rastignac a Vauquer-panzióban mutatkozott; létezett a szerelmi fészek, ahol Rubempré találkozott Estherrel; ott volt a Tronchet utca, ahol az *Érzelmek iskolája* hőse légyottot remélt Madame Arnoux-val, aki azonban mégsem jelent meg. Siettettem, hogy elég idős és gazdag legyek ahhoz, hogy a Madeleine körüli telkek egy részét megvehessem, hiszen ezek okozták Césár Birotteau bukását. Balzac volt az én Vautrinem, aki megtanított felnőni, megismertette velem a férfiakat és a nőket, megtanított tőlük félni, gyanakodni rájuk, semmit se várni tőlük, hacsak nem az irigységet és a kicsinyességet.

Nem volt szakadék iskola, tévé, utca, irodalom és politika között: az Állam élen nagy Károly³ arról ábrándozott, hogy – mint IX. (Szent) Lajos – a Vincennes kastélyba rendezkedik be, öreg csontjait Austerlitz fényében hevítette, és úgy beszélt a televízióban, mint Chateaubriand; a *Le Canard enchaîné* pedig – melyet apám minden szerdán megvásárolt – parókás XIV. Lajosként ábrázolta őt a Saint Simon herceg *Emlékiratairól* készült paródiában.

Tudtam, hol akarok élni, kivel akarok élni és hogyan akarok élni. Gyermeki elkápráztatott szememben a *Franciaország szó* mindenféle tüztől tündökölt: történelem, irodalom, politika, háború, szerelem összegyűjtve és átalakítva ugyanazon szent fény, életművészet és a halni tudás művészete által; ugyanazon nagyság tapasztalható még a kudarcokban is, ugyanazon modor még a legocsmányább magatartásban is.

Gyermekkoromtól fogva megértettem, hogy Franciaország egy hősökből és írókból álló rendkívüli ország, ahol a hősök íróknak tartják, az írók viszont hősöknek álmodják magukat. Később Braudeltől megtanultam, hogy vannak olyan franciák, akik dolgoznak, termelnek, létrehoznak, eladnak, vesznek és együttműködnek „a gazdasági világgal”. Le Roy Ladurie és más történészek megmutatták, hogy léteznek olyanok is – különösen a parasztok –, akik szántanak, tenyésztenek, szenvednek. Philippe Ariès felvilágosított, hogy vannak elkényeztetett és elhagyott gyerekek is. De Franciaország az a kivételes ország volt, ahol „az intendatúra követett”,⁴ legalábbis az imagináriusban! Franciaország olyan bíborosok kard- és szócsapásai alkotta országnak mutatkozott, akik oldalán viszont kard és vívókardéles nyelvű tollforgatók voltak.

2 Az utóbbi három mind *A púpos* című történet eleme. A szerző ezek közül a filmet emeli ki: *A púpos* (*Le Bossu*. André Hunebelle, 1960).

3 Célzás Charles de Gaulle-ra.

4 De Gaulle-nak tulajdonított kifejezés, bár ő tagadta, hogy használta volna ezeket a szavakat.

» a Franciaország szó tüztől tündökölt

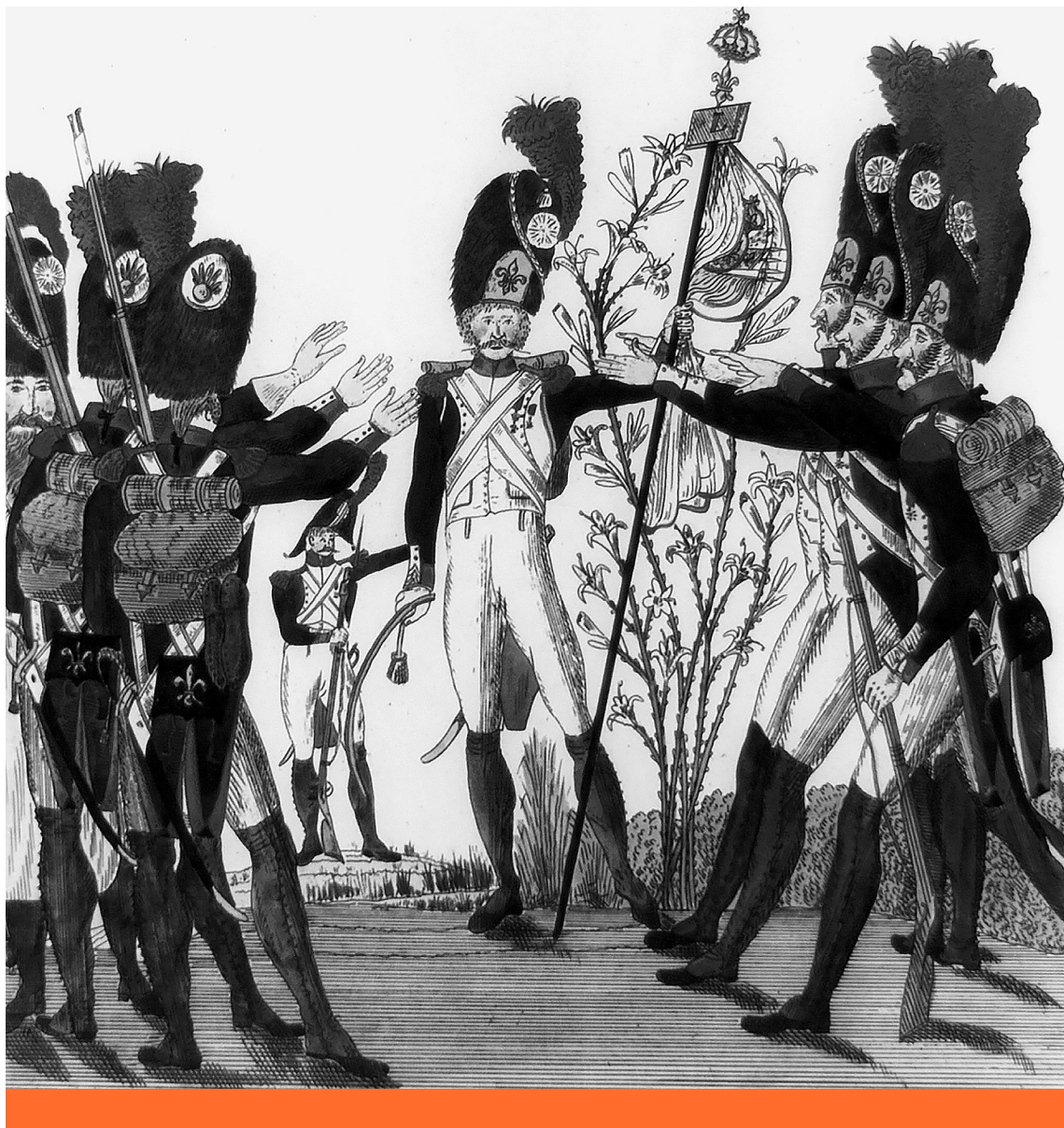
AZ UTOLSÓ FRANCIÁK

Franciaország története folyt az ereimben, töltötte be a levegőt, amelyet magamba szívtam, alakította gyermeki álmaimat; nem képzeltem, hogy az én generációm lesz az utolsó, amelyik így nő fel. Nem volt róla tudomásom, hogy születési dátumom [1958] meghatározó lesz: a 20. században éltem, de békében, messze a két világháború és az algériai háború robajától, ellenben még a III. Köztársaság iskolája utolsó lángjainál melegedtem. Két korszak, két világ között serdültem. A fogyasztói társadalom bőségében nőttem fel, szellemem mégis a tegnap hősi rónáján csapongott. Előfizetője voltam a *Mickey Egér Magazin*nak, teletömtem a hasam Tagada-eperral és Suchard-csokival, a fejem pedig Murat lovasságával és Eylau hóborította rónájával. A legjobbat hoztam ki mindkét világból. Nem mértem fel a szerencsémét.

Mindannyian megtanultunk írni és olvasni a szótagolás módszerével; a helyesírásom kifogástalan volt (a kúpekezet iránti megmagyarázhatatlan ellen-szenv kivételt képezett), a magamévá tett nyelvtani tudás második jellegzetességemmé alakult. És a Történelem talán tisztelettel várta, hogy éppen 1969 iskolaévének elején kezdjem a felsőt, hogy ezzel véget érjen félig kész létem és megelégedésem „az eszmélés” másodlagos állapotában! Tantervünket maga a nagy Erbest Lavisse történész vezette be, és nem juttatott semmit „a nevelés-tudomány” cselekvő pedagógiájának, amely éppen akkoriban került domináns

A rend pártján

– Francia nemesek felesküznek a királyra, 1789-es francia ábrázolás (Library of Congress)

Császári fenség

– I. Napóleon sírja a párizsi Invalidusok Házában
([Wikimedia Commons](#))

pozícióba. Nekem még a gallok voltak az őseim, és apám áldását adta erre a leszármazásra, miközben száguldott a könyvkereskedésbe, hogy megszeresse az *Astérix* minden új részét, és sietve elolvassa, mielőtt nekem átadná. A Drancyban – Párizs külvárosában, ahol a szüleim letelepedtek – található állami iskolámban mindazonáltal kevés igazi gall volt; egy Martin vagy Minot keveredett sok olyan név közé, amely i-vel végződött. Mégsem hallottam soha ezeket az olasz utódokat nagyképpen hivatkozni a győztes rómaiakkal való rokonságukra, megvetve a szerencsétlen, legyőzött gallokat.

Kilencedik osztályban el kellett hagynom iskolatársaimat. Apám döntött úgy egyik nagybátyja tanácsára, hogy a Lucien-de-Hirsch Iskolára bíz engem. Egyszerre fedeztem fel a zöldellő vonzerejű Buttes-Chaumont parkot – melyet mi az iskolából kijövet foci pályává változtattunk – és az órák előtti reggeli imák szertartását. Szerződéses magániskolába jártam tehát, amely gondosan követte a közoktatás tantervét, csak éppen két óra vallásoktatással bővítette. Hirtelen újabb ősoket nyertem magamnak: Ábrahámot, Izsákot, Jákobot, Mózeset, Dávidot és Salamont. De ezek nem törölték ki a gallokat! Tanultuk énekelni a *Marseillaise* első strófáit, fejből szavaltuk La Fontaine meséit, és megünnepeltük Bayard-tól Pasteurig a hős franciák nagy tetteit. Már amennyire én emlékszem, nem volt sem versengés, sem szembenállás a két származás között. Jóval később tudtam meg, hogy Bossuet ugyanezen bibliai ősoket tulajdonította XIV. Lajos fiának, a trónörökösnek, akinek ő volt a nevelője. Egyedül Szent Lajos képezte vita tárgyát, akit néhány délelőtti tanárom konokul IX. Lajosnak nevezett, mintha a szentsége az általa elrendelt zsidóüldözésen akadt volna el. A Tórát elmesélték nekünk, és bőségesen magyarázták. A 13. századi [11–12. századi – *a Ford.*] Troyes főrabbijának, Rachinak az olvasata és oly különleges nyelve – mely héber írásmóddal szereplő megszámálhatatlan francia szóval telített – nem nagyon rejt előttem titkot.

Paradox módon éppen a magániskolában találkoztam nagyon szerény körülmények közül jött gyerekekkel. A pajtásaimat, akik Marokkóból mint szülőföldről jöttek közvetlenül, az iskola ingyen tanította. Soha nem mesélték,

hogy a legtöbbjük családja szintén elhagyta a serifi birodalmat, de azért, hogy Izraelbe emigráljanak; soha nem tudtam, hogy a szüleik miért Franciaországot választották menedéknek; soha nem tettem fel a kérdést. A válasz számomra egyértelműnek látszott: hogy is lehetne *nem* Franciaországba jönni? Az algériai zsidóság majd' egésze ugyancsak nem kérdezte meg magától, amikor választania kellett „bőrönd vagy koporsó” között.

Az iskola területén belül egy kis kerek sapkát hordtunk, amelyet nem nevezünk „kipának”; az intézmény felügyelő tanára azonban megparancsolta nekünk, hogy vegyük le, amikor kilépünk. Édesanyám is könnyen összeszidott, ha elfelejtettem az utasítást. Abban az időben nem a félelem hívta ezt életre, hanem egy szigorú világi felfogás ösztönös tisztelete, amely elválasztotta a nyilvános teret a magánszférától. Az iskola csakúgy, mint az otthon vagy a zsinagóga, a magánélethez tartozott; az utcának nem kellett elszenvednie a vallási önazonosság legkisebb megnyilvánulását sem. A szavaknak alapvető fontosságuk volt: édesanyámnak gondja volt arra, hogy „kis kerek sapkát” és ne „kipát”, „hitvallást” és ne „*bár micvát*”, „izraelitát” és ne „zsidót” mondjon. Keresztneve Lucette volt, a fivéreié és nővéreié Paul, Bernard, Annie, Édith... Édesapám oldaláról ugyanezen felsorolása a „francia” keresztneveknek, mint ahogy abban az időben büszkén mondták: Robert, Roger, Francette, Jean-Claude... Az osztályomban a pajtásaim között az Ériceket (az én generációmnál divatos keresztnev volt) követték a Philippe-ek, Charles-ok, Émile-ek, Pascalok, Jean-Lucok, François-ák, Yvesek...

Ezek a keresztnevek a „naptárból” érkeztek hozzánk, mondhatni anélkül, hogy tudatában lettünk volna annak, hogy keresztény szentek neveiről van szó. Jóval később megértettem, hogy ezzel Bonaparte egyik rendeletét tartottuk tiszteletben. Kétségtávol a Császár követett engem. Az őseim nem voltak Murat-val az Eylau-i rohamnál, sem Rocroi-nál a Nagy Condéval, még kevésbé Godfroi de Bouillonnal a kereszties hadjáratoknál. Apámtól viszont megtudtam, hogy két dédapám küzdött az I. világháborúban, egyikük Verdunnél, másikuk a Dardanelláknál. Nem éreztem ettől különleges hiúságot, ez megszokott volt. Nem tettem különbséget a valóságos vér és a történelmi vér között. Mintha ezek régóta keveredtek volna az ereimben.

a szavaknak alapvető fontosságuk volt

VALAMI MEGVÁLTOZOTT

Egy nap apai nagyapám megmutatott egy bélyeget a gyűjteményéből. Rajta komor arcú harcos, fején turbán, kezében puskát tart. Ez a név olvasható a képen: Zemmour. A család híres berber família volt, magyarázta az öregember. Egyike az utolsóknak, akik behódoltak Franciaországnak, jóval Abd el-Kaderék foglyul ejtése után, amiről viszont tanultam az iskolában. Sorsom bonyolulttá vált: Franciaország gyarmatosított engem, mégis ádázul ellenálltam az országba betolakodónak. Mint Astérix Rómának. A gallok gallo-románná váltak, miután megkedvelték a békét és a római kultúrát. Az én elődeim berbero-franciákká váltak, miután megkedvelték a békét és a francia kultúrát. A gallo-románok latin keresztneveket vettek fel és római tógát húztak magukra, továbbá megtanultak latinul beszélni és írni. Ezt mondták: „Ha Rómában élsz, élj úgy, mint a rómaiak”. Az őseim francia keresztneveket adtak gyerekeiknek, Victor Hugót olvastak, párizsi öltönyt és ruhát húztak magukra egészen a „szemérmetlen” miniszoknyáig, amelyet anyám kapott magára a főváros utcáit járva az arab *djellabas* és a burnusz helyett, amelyet az ő nagyanyáik mégiscsak hordtak. A történelem megismétlődött. Megingathatatlanak hittem, holott az enyém volt az utolsó generáció, amelyik megismételte.

Az 1980-as évek végétől megértettem, hogy valami már nem kerek ebben a szép Franciaországban: akik minket követtek Montreuil vagy Drancy HLM-jeiben, azokat Mohamednek vagy Aichának hívták, nem Marcnak vagy Françoise-nak; néhány fiatal lány fejét iszlám kendők takarták; a nyelvük a *sabir* volt, amely nem követte a francia szórendet; és elkezdtek rebesgetni, hogy számos külvárosi középiskolában a kamaszok visszautasították, hogy tanulják a „maguk”

holokausztját, a „maguk” kereszteshadjáratát, továbbá a „maguk” Voltaire-jét, a „maguk” Flaubert-jét, a „maguk” francia forradalmát...

Én mégis mindig tudtam, hogy franciának lenni pontosan az az érzés, amely arra buzdítja Önöket, foglaljanak állást befogadó hazájuk mellett, jól lehet ez a haza harcolt a maguk elődeivel. „A haza az apák földje. Léteznek vér szerinti apák és szellemi apák” – írta André Suarès, egy másik franciává vált zsidó, aki Livornóból származott, és akinél sok évvel később ráismertem gyötrelmeim, elemzéseim, érzéseim többségére, mégpedig kristálytisza, Pascalhoz méltó nyelven fogalmazva. Mielőtt még olvastam volna, megéltem tanítását: franciának lenni abban az esetben, amikor nem vagyunk vér szerinti örökösök, ám szellem szerint igen. Ez a befogadó apák melletti állásfoglalás a származás szerintiekkel szemben is.

Állásfoglalás az ész mellett az ösztönnel szemben, a műveltség mellett a természettel szemben; kimondani a „mi”-t akkor is, amikor a „mi”, amivé váltunk, szembeszáll a „mi”-vel, akik voltunk. Suarès e problémát a következőképpen fogalmazza meg: „Ha a bevándorlók azt akarják, hogy türelemmel viseltek legyenek, türelemmel viselhetőkké kell tenniük magukat. Ha testükben nem mutatnak természetesen olyan érzékenységet, mint az igazi gyerekek, akkor tanújelét kell adniuk szellemiekben a hazához való kapcsolódásnak, és

hogy nem irtóznak attól, hogy eszerint vagy aszerint éljenek. Meglehet, hogy a születésük ösztöne és az érzelmük között találják magukat a test és a szellem kettőssége alapján.” Suarès még pontosít: „Van választásuk, de választaniuk kell. Meg kell nyilatkozniuk őszintén és mély értelműen a szellem szerinti

apák mellett, még akkor is, ha le kell tagadniuk a test szerinti apákat. Ha a választás áldozatot ró rájuk, annál inkább szükségszerű. Nem érdemlünk semmi szépséget, jóságot, nagyságot áldozat nélkül.”

Az én generációmnál és a megelőzőknél ez az érzés szinte mindennapos volt. A példák, még a leghíresebb személyek köréből sem hiányoztak. Átéreztem legmélyebb valómban, amit Raymond Arontól olvastam évekkel később: „Én, ahogy mondani szoktuk, asszimilált zsidó vagyok. Gyerekként Franciaország waterlooi és sedani szerencsétlensége kapcsán sírtam, nem pedig a Templom lerombolását hallgatva. Semmilyen másik zászló, csak a trikolor, semmilyen másik himnusz, csak a *Marseillaise* fog valaha is könnyekre fakasztani.”

Szakasztott így nyilatkozott a nagy professzor, Alfred Grosser is egy 1994-es szimpózium alkalmával, ahol a szívnek és a léleknek erről az átváltozásáról tanúskodott, amely eredményeként franciává válunk. „1933-ban, amikor nyolcévesen megérkeztem Franciaországba, egy szót sem tudtam franciául. Később azon kaptam magam, hogy ezt mondtam a tanítványaimnak: »1914-ben, mi...«. Ez a »mi« egyértelműen a francia katonákra vonatkozott, bár az apám négy éven át a német hadseregben szolgált mint egészségügyi tiszt. Ekkor ezt gondoltam, miközben tovább beszéltem: »az asszimiláció teljesen sikerült. Jeanne d’Arc az ükanyám, Napóleon a nagyapám, Goethe pedig egy nagy idegen író.«”

Családomban nem tettünk fel magunknak oly sok kérdést. Különböző identitások keveredtek anélkül, hogy fogalmat használtunk volna rá. Otthon zsidók voltunk, az utcán franciák. A családi asztalnál szigorúan tiszteletben tartottuk a *kóser* törvényeit, a bibliai elvek szerint külön tartottuk a tejet és a húst, de emellett szerettünk jó éttermeket látogatni. Ez egy összetett és átható formálódás volt, amely akkor is sokkal erőteljesebbnek bizonyult, mint gyerekkoromban gondoltam, és amely mégis lehetővé tette, hogy egyszerre tiszteljük az ősök elveit és részesedjünk a francia módú társas élet kedvteléseiben, és hogy megóvjuk és fenntartsuk a rituálékat anélkül, hogy bezárkóznánk az ortopraxis gettójába, továbbá, hogy összeegyeztessük az egyéni szabadságot és a családi hagyományt. Anyám megörökölte anyósától az „otthoni” fogásokat, a kuszkuszt és a húsgombócokat, de ő szerette volna a „francia konyha” receptjeit, a holland mártásét, a narancsos palacsintáét megtanulni. Ezeket a női újságokban böngészte, vagy maguktól a séfektől kérte el, hiszen megvolt a tehetsége, hogy kicsalja titkaikat, miközben egy olasz színész nő gyermeki mosolyával bővölte el őket. Úgy elegyítettük az ízléseket az ízekkel, mint a levegőt a vissza-

otthon zsidók voltunk, az utcán franciák

Régi szép idők

– Párizsi utcakép 1959-ben
(Fortepan / Aradi Péter)

visszatérő dalokkal. Édesanyám Charles Aznavourt hallgatott, és torkaszakadtából harsogta Alain Barrière *Ma vie* slágerét, míg az apám számos estéjét, mi több, éjszakáját töltötte annak a Sylvainnek, Enrico Macias apjának tüzes hegedűjénél,⁵ aki a zsidó–arab zene egyik legnagyobb művésze volt, vagy pedig Lili Boniche bódító hangját vette társul maga mellé.

IDENTITÁSFORRADALOM

Ma azt kérdezzük magunktól, hogyan élhettük meg harmonikusan e különböző identitásokat, míg kortársaink szakadatlanul ütköznek a „sokszínűség” ellentmondó parancsai között. Az időbeli távlatból adódóan úgy tűnik nekem, hogy a válasz elég egyszerű: nem volt konfliktus, mert nem lehetett. Nem kellett. A magánélet az magánélet volt, a nyilvánosság pedig a nyilvánosság. A szent a rituáléhoz tartozott, a törvény pedig a Köztársasághoz. Napközben az örmény–francia Aznavourt énekeltünk, éjjel pedig az egyiptomi Oum Kalsoumot. Apám arabul beszélt Párizs 18. kerülete Goutte d’or negyedének kávéházaiban, amelyekben römizés közben kedvét lelta az ánizslikőr-iszogatásban. A francia irodalmat tartotta ugyanakkor a legnagyobbinak a világon, és gondosan jegyezte noteszébe Victor Hugo vagy Sacha Guitry mondatait, amelyeket a családi asztalnál szeretett bölcsen idézgetni. ■

(Fordította: Kovács Flóra)

⁵ Francia nyelvi játék és célzás is található az eredetiben, hiszen Enrico Macias egyik legismertebb dala az *Apám hegedűje* (*Le violon de mon père*).